

With the support of the Lifelong Learning Programme of the European Union

**„Identifying Barriers in Promoting the European Standards and Guidelines
for Quality Assurance at Institutional Level“**

IBAR

Agreement number – 2010 – 4663/001 - 001

WP6
Quality and Access
National study – Czech version
2011

This project has been funded with support from the European Commission. This publication reflects the views only of the author, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

Přístup ke studiu

A. Národní kontext

Přístup ke studiu na vysoké škole byl po několik desítek let velmi silně ovlivněn politickým zřízením v zemi a politické i společenské změny po roce 1989 byly zásadní a velmi rychlé. Vyznačovaly se především přechodem od vysokého školství řízeného komunistickou stranou k demokratickému vysokému školství a znamenaly systematickou depolitizaci a liberalizaci (Čerych 1997). První ze zmíněných změn se týkaly odstranění ideologické kontroly a podjatosti systému, včetně preferenčního postavení studentů dělnického původu, další změny zasahovaly do řízení vysokoškolského sektoru vzdělávání. Na institucionální úrovni znamenaly opětné nabytí akademických svobod a odstranění ideologicky pojatých bariér přístupu ke vzdělávání. Na základě ustanovení zákona o vysokých školách z roku 1990 (zákon č. 172/1990 Sb.) to znamenalo odstranění stanovených kvót v přijímání studentů (*numerus clausus*) a jediným zákonným požadavkem pro přijetí na vysokou školu bylo dosažení úplného středního vzdělání nebo úplného středního odborného vzdělání (tj. složení maturitní zkoušky) a „prokázání potřebné způsobilosti pro toto studium“ (§ 18, odst. 1). Od roku 1992 jsou studijní místa financována především na základě výkonové formule s cílem postupně dospět k objektivní metodě financování vysokých škol a stimulovat nárůst počtu studentů (Turner 1994).

Přístup na vysoké školy zůstal podobně jako za komunismu podmíněn na většině vysokých škol vykonáním přijímací zkoušky. Zachování tohoto stavu si vynutila zvýšená poptávka po vysokoškolském studiu, přesahující omezené kapacity jednotlivých vysokých škol. Situaci nemohlo v té době řešit zřizování soukromých vysokých škol, na jejichž existenci bylo v 90. letech pohlíženo se značnou dávkou skepticismu (Van der Wende, Westerheijden 2003). Existence soukromých vysokých škol byla umožněna až v roce 1999, kdy vstoupil v platnost nový zákon o vysokých školách, schválený v roce 1998 (a platný do současnosti).

Navzdory finančním limitům vyvolaným nedostatečným rozvojem ekonomiky (pokles HDP na počátku 90. let), počet vstupujících na vysoké školy rostl rychle i v poslední dekádě minulého století, takže se jejich počet mezi lety 1990 a 2010 skoro ztrojnásobil (viz Tabulka 1). Obdobně se samozřejmě vyvíjely celkové počty vysokoškolských studentů: počet studentů byl v roce 2010 více než třikrát vyšší než v roce 1990. Počet vysokoškolských absolventů vykazoval více než pětinašobný nárůst od roku 1990 (což bylo kromě jiného způsobeno zavedením boloňské studijní struktury bakalář/navazující magistr).

Kategorie/rok	1990	1995	2000	2005	2010
Nově zapsaní do 1. ročníku	27 507	42 711	44 673	83 551	108 906
Studenti	115 072	145 148	201 818	289 551	396 307
Absolventi	15 318	19 017	28 235	44 342	87 941

Zdroj: Statistické ročenky školství, MŠMT

Počty studentů na vysokých školách podle typu studijního programu jsou uvedeny v Tabulce 2. Tato data dovolují učinit určité komparativní závěry. Až do konce minulého století byl jednoznačně dominantním typem studijního programu 5-6letý magisterský program („dlouhý magisterský studijní program“), který byl tradičním a jediným typem vysokoškolského studia za socialismu. Pokusy diverzifikovat vysokoškolskou nabídku v 90. letech minulého století selhaly, což bylo kromě jiného způsobeno neuspokojivou definicí bakalářského studijního programu jako „obsahově ucelené části vysokoškolského studia“ (zákon č. 172/1990 Sb., § 21). Nutno poznamenat, že tento koncept bakalářského studia neměl nic společného s boloňskou strukturou studia a s důvody jejího zavádění.

Studijní program/rok	1990	1995	2000	2005	2010
Bakalářský	X	34 414	36 335	154 045	248 187
Navazující magisterský (1-3 roky)	X	x	x	23 972	86 284
Dlouhý magisterský (5/6 let)	115 072	102 475	149 253	93 453	40 762
Doktorský	n/a	8 259	16 230	22 313	25 993
Celkem	115 072	145 148	201 818	289 551	396 307
Prezenční studium	96 375	126 353	167 612	223 205	283 486
Distanční/kombinované studium	18 693	18 795	34 206	68 710	117 097

Zdroj: Statistické ročenky školství, MŠMT

První období Boloňského procesu se vyznačovalo jak váhavostí a nesouhlasem s jeho základním principem implementovat strukturované studium, tak s podporou až nátlakem na jeho přijetí, který nakonec vedl k novelizaci zákona o vysokých školách z roku 1998. Novela z roku 2001 stanovila třístupňovou strukturu vysokoškolského studia jako povinnou, s možností udělit akreditaci „dlouhému“ magisterskému programu v těch případech, kde to vyžaduje charakter studijního programu (jedná se například o lékařství, veterinární lékařství, právo apod.). Restrukturalizace významně ovlivnila nárůst počtu studentů v bakalářských a navazujících magisterských studijních programech. V období 2000 – 2010 vzrostl počet bakalářských studentů sedmkrát a odpovídajícím způsobem poklesl počet studentů v dlouhých magisterských programech. Pozitivní efekty procesu restrukturalizace jsou ve značné míře problematizovány faktem, že asi 85 % absolventů bakalářského studia pokračuje ve studiu v navazujících magisterských programech.

Obrátíme-li pozornost na míru vstupu na vysoké školy, ukazuje se, že nejprve mírně klesla, ze 17,1 % v roce 1990 na 16,6 % v roce 1991, avšak rostla v následujících letech tak, že v kohortě 19letých dosáhla míra vstupu v roce 2007 52,3 % (Prudký, Pabian, Šima 2010). Aplikujeme-li koncept amerického sociologa Martina Trowa (Trow 1973), můžeme konstatovat, že mezi lety 1990- 2007 se české vysoké školství posunulo od hranice mezi elitní a masovou fází k univerzálnímu vysokému školství. Tyto dalekosáhlé změny v charakteristikách studentské populace vstupující na vysoké školy ovlivňovaly i způsoby

přijímání ke studiu – přijímání do technických a přírodovědných programů bylo zpravidla založeno na výsledcích maturity nebo jen na faktu jejího absolvování, kdežto v oborech lékařství, práva, jazyků a společenských věd existovaly určité formy přijímacích zkoušek. Je potřeba poznamenat, že jestliže komunistický režim nestavěl žádné významné bariéry proti přístupu žen na vysoké školy, požadavky rovnosti přístupu uchazečů podle pohlaví nebyly považovány za politický problém ani v 90. letech a získaly poněkud větší váhu ve vysokoškolské politice až v prvním desetiletí našeho století (Baštová a kol. 2006). Podobně se stále více péče věnuje rovnosti přístupu uchazečů ze slabých socio-ekonomických skupin a studentům zdravotně hendikepovaným, což byly záležitosti v minulosti prakticky neřešené.

Kvantitativní expanze sektoru vysokého školství s celkovým více než trojnásobným počtem studentů v posledních dvou desetiletích nebyla v moderních dějinách českého vysokého školství zatím zaznamenána. V důsledku této kvantitativní expanze se poměr student/učitel skoro zdvojnásobil: vzrostl z 10,1 v roce 1993 na 19,3 v roce 2009. Soukromé vysoké školy, zřizované od roku 1999 a vybírající školné (které na veřejných vysokých školách není), se rozvíjejí velmi dynamicky a v současnosti zahrnují kolem 15 % celkového počtu vysokoškolských studentů. Důsledkem jsou někdy pochybnosti o kvalitě vzdělávání a také o znalostech, dovednostech a schopnostech absolventů v podmínkách univerzálního přístupu k vysokoškolskému studiu.

B. Přístup ke studiu na sledovaných vysokých školách

Institucionální strategie přístupu k vysokoškolskému vzdělávání a její souvislost se záměry na národních úrovních

Základní podmínky pro přijetí ke studiu do všech stupňů studia stanoví zákon o vysokých školách. Pro první stupeň studia, který je pro přístup na vysokou školu rozhodující, je to dosažení středoškolského vzdělání ukončeného maturitou. Zákon dále stanoví výjimky týkající se studia v oblasti umění a dává vysokým školám nebo fakultám pravomoc stanovit další podmínky pro přijetí ke studiu. Vysoké školy mohou též stanovit odlišné podmínky pro přijímání cizinců ke studiu a pro uznávání zahraničního studia pro účely přijetí ke studiu v souladu s požadavkem plnění mezinárodních smluv, kterými je Česká republika vázána. Další zákonná ustanovení se týkají přijímacího řízení – zákon stanoví, kdo o přijetí rozhoduje (na veřejné vysoké škole děkan, případně rektor, na soukromé vysoké škole osoba či orgán určený vnitřním předpisem) a upravuje organizačně-administrativní záležitosti spojené s vydáním rozhodnutí o přijetí. Velmi důležitý je požadavek, že vysoká škola nebo fakulta je povinna zpracovávat a poskytovat údaje o uchazečích pro účely statistických zjišťování v souladu se zákonem o státní statistické službě. Všechny další pravomoci týkající se přístupu ke studiu světuje zákon vysoké škole a požaduje, aby podmínky pro přijetí ke studiu, způsob podávání přihlášek a podmínky studia cizinců byly zakotveny ve statutu každé vysoké školy.

Dlouhodobý záměr MŠMT (2011-2015) přístup ke studiu nijak závazně neupravuje, ale formuluje řadu doporučení jak pro vlastní činnost MŠMT, tak pro vysoké školy. Jedním z cílů je nacházet finanční mechanismy, které umožní odstraňovat bariéry v přístupu k vysokoškolskému vzdělávání skupinám uchazečů ze sociálně znevýhodněného prostředí i uchazečům se zdravotním znevýhodněním nebo se speciálními studijními potřebami a

motivovat je ke studiu. Dalším cílem je též podpora mezinárodní mobility studentů. Vysokým školám se doporučuje, aby podle svých možností rovný přístup k vysokoškolskému vzdělávání maximálně podporovaly. MŠMT dále informuje o záměru zajišťovat metodickou podporu v oblasti poradenství na vysokých školách, zveřejňovat příklady dobré praxe a na podporu přístupu na vysoké školy průběžně zprostředkovávat veřejnosti informace o systému českého vysokoškolského vzdělávání. Vysokým školám se doporučuje soustředit se rovněž na poradenství a na propagaci a marketing svých škol a přispět tím k orientaci studentů v nabídce vysokých škol a motivovat je ke studiu.

Vzhledem k tomu, že vysoké školy mají poměrně rozsáhlé pravomoci v oblasti přístupu ke studiu, jsou jejich záměry v tomto směru velmi diverzifikované a nevhodnějším způsobem, vypovídajícím o jejich činnosti v této oblasti, je uvedení příkladů, včetně institucionálních strategií.

VŠ A jako jedna z prvních českých veřejných vysokých škol institucionalizovala otevřenou politiku přístupu ke studiu. V souladu s ní jsou uchazeči o studium přijímáni na základě výsledků ze střední školy včetně maturity, nevykonávají však žádnou přijímací zkoušku. Tento záměr je zakotven v Dlouhodobém záměru VŠ A (2011-2015), jehož část je věnována vytváření rovných podmínek a odstraňování všech nerovností v přístupu studentů ke studiu podle státní nebo národnostní příslušnosti. Otevřená politika VŠ A v přístupu ke studiu přispěla k zajištění dočasného růstu počtu studentů v letech 2000 až 2005, přesto se velmi výrazně projevuje minimální zájem uchazečů o chemicky orientované studium (podobně jako tomu je se zájmem o studium na většině vysokých škol technického zaměření). VŠ A se proto stává pro mnoho uchazečů institucí „druhé volby“. Důsledkem je to, že méně než polovina přijatých se ke studiu skutečně zapíše. Negativním faktorem je pak vysoký podíl neúspěšných studentů, dosahující až 50 %.¹ Nepříznivý demografický vývoj předpokládající pokles věkové kohorty 19-23letých až do roku 2020 společně s náročností studia chemie způsobuje, že politika otevřeného přístupu ke studiu nedostačuje a musí být implementována dodatečná opatření.

Mezi tato opatření lze zahrnout propagaci a marketing studia chemie ve spolupráci s vybranými středními školami. VŠ A k tomu využívá následující nástroje: články v tisku, distribuci propagačních materiálů (brožur, letáků apod.), speciálních projektů (jako příklad jmenujme projekt zaměřený speciálně na popularizaci studia chemie - POPUCH), organizaci Dnů otevřených dveří (dvakrát do roka), letních škol, přenášek z moderní chemie, pomoc nebo zajištění speciální laboratorní výuky na vybraných středních školách (7 škol v roce 2010), podporu celonárodní „Chemické olympiády“ pro nadané středoškolské studenty (organizované od roku 1966 a poté od roku 2010 po záštitou VŠ A), účasti na veletrhu GAUDEAMUS (každoroční mezinárodní veletrh pomaturitního studia) a na Dni vědy na pražských univerzitách (každoročně pořádaná jednodenní akce na podporu vědy). Většina těchto aktivit je financována z rozvojových programů MŠMT nebo ze speciálních grantů. Zvýšení zájmu o studium a snížení vysoké míry neúspěšnosti studia podporuje VŠ A tím, že :

¹ Údaje získané ze vstupních turniketů umístěných ve všech budovách školy ukazují, že značná část studentů dokonce ani nikdy nevstoupila do příslušných budov vysoké školy. Jedná se o studenty, kteří nemají o studium zájem a nezamýšlejí ho dokončit, zapisují se pouze proto, aby získali nároky na sociální výhody a zajistili si sociální a zdravotní pojištění. Jejich neúspěch ve studiu je proto skoro jistý.

- rozšiřuje nabídku atraktivních bakalářských programů jako např. Restaurování uměleckých děl, Výroba léků nebo Kriminologie;
- pořádá testy z matematiky a chemie na počátku prvního semestru studia, aby jednak studenti sami získali představu o svých znalostech, jednak bylo možné podle výsledků testů modifikovat odpovídajícím způsobem jejich studijní cestu;
- uzavírá spolupráci s vybranými středními školami, aby mohla lépe popularizovat studium chemie mezi perspektivními studenty (lekce z moderní chemie, speciální laboratorní výuka, viz výše);
- otevřela studijní pobočky ve Velebudicích a v Táboře, které přispívají ke zvyšování počtu studentů a rozšiřování studijních příležitostí mezi těmi příslušníky místní populace, kteří by pravděpodobně nemohli absolvovat studium chemie v Praze.

Z uvedeného vyplývá, že řada nástrojů využívaných pro implementaci politiky přístupu ke studiu na VŠ A je skutečně velmi rozsáhlá v porovnání s „českým standardem“ v této oblasti. Dalším krokem v úsilí o snižování neúspěšnosti ve studiu by mohlo být zřízení poradenského centra na úrovni školy, i když tato centralizace poradenství je podle některých akademických pracovníků na této malé jednooborové vysoké škole diskutabilní.

Institucionální politika v přístupu k studiu ve velké míře odpovídá příslušným záměrům vyjádřeným v Dlouhodobém záměru MŠMT (2011-15). Obecný názor na řadu dalších celostátních strategických dokumentů, s výjimkou dlouhodobých záměrů MŠMT, zejména záměru současně platného, je hodně kritický. Výhrady se týkají nesrozumitelnosti textu, zejména pro technicky orientovanou akademickou obec, ale především návaznosti a konsistence těchto dokumentů, a zatím do velké míry pouze teoreticky vyjadřované podpory technicky orientovaným oborům vysokoškolského studia (včetně chemie). Je také vyslovována otevřená kritika boloňské studijní struktury (bakalářského a navazujícího magisterského studia), zejména v souvislosti s problémy teoreticky a/nebo prakticky zaměřeného prvního cyklu studia i v souvislosti se zaměstnatelností absolventů.

Také VŠ B vymezuje pro formulaci své politiky přístupu ke studiu část textu Dlouhodobého záměru VŠ B (2011-15) a deklaruje následující cíle: *„Odhaduje se, že v roce 2015 počet nově přijatých dosáhne přibližně 4 000 studentů v bakalářských studijních programech, 1 000 studentů v dlouhých magisterských programech, 2 500 studentů ve dvouletých magisterských programech a 500 studentů v doktorském studiu. Z uvedených odhadů je vidět, že se počítá s nabídkou strukturovaného studia s tím, že v některých oborech budou zachovány původní dlouhé magisterské studijní programy. Celkový počet studentů dosáhne odhadem 20 000. Záměrem je zvýšit počet studentů doktorského studia na 10 % celkového počtu studentů.“*

Počty studentů na VŠ B v posledním desetiletí kontinuálně rostou, což bylo v této době do značné míry umožněno postupným navyšováním veřejných finančních prostředků na vzdělávací činnost pro veřejné vysoké školy. V současnosti je celkový počet studentů VŠ B (21 935 v akademickém roce 2010/11) přibližně o 10 % vyšší, než výše uvedený odhad pro rok 2015, což může prakticky znamenat odpovídající redukci počtu studentů v průběhu následujících let. Konkrétněji řečeno, očekávané počty studentů v bakalářských a magisterských programech (celkem 5 000) znamenají snížení současného počtu studentů (5

400) přibližně o 8 %. Naopak budou muset být podniknuta opatření k růstu počtu studentů doktorských programů tak, aby se jejich podíl zvýšil z dnešních 7,4 % na stanovených 10 %. Opatření budou patrně přijata též ke zlepšení podprůměrného (mezi veřejnými vysokými školami) poměru mezi přijatými a skutečně zapsanými studenty. Informace o možnostech studia na VŠ B, včetně různých podmínek v přístupu ke studiu na jednotlivých fakultách, jsou k dispozici na webových stránkách školy. Nebyla nalezena žádná speciální opatření zacílená na středoškolský vzdělávací sektor (resp. na jednotlivé střední školy).

Technicky orientovaná VŠ C zakládala svou politiku přístupu ke studiu na následujících aspektech:

- pořádání přijímacích zkoušek pro všechny studenty na všech fakultách², včetně písemných testů a talentových zkoušek v případě uměleckých oborů (které se pěstují na umělecké fakultě této převážně technicky orientované vysoké školy) a architektury,
- zabezpečení přiměřeného stálého růstu celkového počtu studentů tak, aby bylo dosaženo cílové úrovně 25 000 studentů (v akademickém roce 2011/2012 22 200) se zvláštní pozorností na získávání uchazečů z jiných vysokých škol,
- rozšíření nabízených oblastí studia zajišťující stálou zaměstnatelnost absolventů,
- vylepšení obrazu školy tím, že se bude prezentovat jako moderní instituce nabízející také studium v interdisciplinárních a uměleckých oborech,
- podpora a získávání talentovaných studentů,
- rozvoj efektivní spolupráce s vybranými základními a středními školami, aby se zvýšila studijní motivace potenciálně perspektivních kandidátů vysokoškolského studia,
- zlepšování studijních podmínek pro studenty se speciálními potřebami (nízký socio-ekonomický status, hendikepovaní studenti apod.).

Tyto aspekty jsou ve značné míře součástí Dlouhodobého záměru VŠ C (2011-15) a v hlavních cílech odpovídají záměrům na národní úrovni. Navzdory všeobecnému trendu pomalého růstu počtu studentů technicky orientovaného studia v České republice nemá VŠ C, nabízející převážně technicky orientované studium, tento problém. Institucionální politika přístupu ke studiu představuje v dlouhodobé perspektivě růst počtu uchazečů i celkového počtu studentů. Průměrná míra úspěšnosti ve studiu dosahuje 80 %, čímž VŠ C přesahuje průměr jiných českých vysokých škol podobného profilu.

Klíč k této úspěšné politice spočívá v pokročilé spolupráci s vybranými středními školami, v získávání studentů z jiných vysokých škol do navazujících magisterských programů a ve vhodné kombinaci manažerských a akademických odpovědností. Spolupráce s vybranými středními školami (celkem 40-50 všeobecně vzdělávacích a odborných škol) umožňuje pravidelnou výměnu informací mezi akademickými pracovníky VŠ C a středoškolskými učiteli. Výsledky informační výměny se projevují v modifikaci obsahu a způsobu výuky vybraných studijních předmětů na sekundární úrovni (matematika, fyzika, chemie). Pravidelné návštěvy týmů VŠ C na středních školách, jejichž členy jsou nejen

² Může být prominuta pouze studentům s vynikajícími výsledky středoškolského studia.

akademičtí pracovníci, ale také vysokoškolští studenti příslušných oborů, se uskutečňují vždy v podzimním období.

Přístup ke studiu uplatňovaný na VŠ D je určen především jejím postavením soukromé vysoké školy, který kromě jiného znamená vybírání školného jako hlavního zdroje financování. Počty studentů jsou proto důsledně monitorovány institucionálním managementem. Ačkoli by mohlo být v zájmu školy stále zvyšovat počet studentů tak, aby rostla institucionální finanční základna, ve skutečnosti je politika VŠ D v tomto směru umírněná a orientovaná na kvalitu a nikoli na kvantitu. Pro celkový počet studentů, který dobře zajistí existenci instituce, je v Dlouhodobém záměru VŠ D (2011-2015) stanovena dolní hranice 5 000. Rozvojovým cílem je pak udržet počet studentů na úrovni 5 500. Průměrná míra přijetí z přihlášeného počtu uchazečů je 77 %, což při srovnání s jinými soukromými vysokými školami vyznívá příznivě (průměrná míra přijetí 94 %) a poukazuje na výběrový charakter VŠ D (a to i ve srovnání s veřejnými vysokými školami poskytujícími studium ekonomických oborů). Důraz na kvalitu odpovídá do velké míry národním záměrům, které však, jak bylo uvedeno výše, lze někdy obtížně interpretovat. VŠ D je součástí Společenství škol, která zahrnuje také osmileté gymnázium, střední ekonomickou školu a vyšší odbornou školu s ekonomickým zaměřením, a může této skutečnosti využít k předávání informací o možnostech studia. Pro všechny další zájemce, zejména pro absolventy středních škol, jsou informace o studiu k dispozici na webových stránkách VŠ D. Komunikaci směrem k širší veřejnosti, včetně středních škol, zajišťuje VŠ D také prostřednictvím inzerátů v denním tisku a snaží se je zaměřit na získávání perspektivních studentů.

Data o uchazečích, studentech a absolventech a možnost jejich třídění.

Data o studentech jsou na vysokých školách povinně sbírána a souhrnně shromažďována na institucionální úrovni v Matrice studentů a na systémové úrovni ve Sdružené matrice studentů, kterou zavedl současně platný zákon o vysokých školách. Od roku 2001³, kdy byla Sdružená matrika studentů zřízena, je možné provádět různá třídění, jak je popsáno níže, a je možné je používat pro různé analýzy. Data o soukromých vysokých školách jsou do matriky pochopitelně dodávána až poté, kdy byly jednotlivé školy zřízeny, což se v našem případě týká VŠ D. Sběr a ukládání (v elektronických institucionálních registrech a v národní Sdružené matrice studentů) musí odpovídat právním ustanovením zákona o ochraně osobních údajů, který nedovoluje sběr, zpracování a ukládání údajů o osobním hendikepu, národnosti a náboženské víře. Z toho vyplývá, že vybrané skupiny, o kterých jsou data na českých vysokých školách k dispozici, jsou ženy a zahraniční studenti. U zahraničních studentů lze data třídit podle toho, zda jde o poprvé zapsané studenty nebo absolventy (viz Tabulky 3 až 6).

³ Data o případech přerušení studia jsou k dispozici již za rok 2000.

Tabulka 3. VŠ A: Studenti podle státní příslušnosti a pohlaví 2000-2010

Rok	Občané ČR + cizinci		Občané ČR			Cizinci		
	Studenti celkem	Ženy	Studenti celkem	Poprvé zapsaní	Absolventi	Studenti celkem	Poprvé zapsaní	Absolventi
2000			2804			69		
2001			2911			77		
2002			2859			89		
2003	3130	1667	3029	670	431	101	17	10
2004	3780	2083	3627	957	410	153	50	9
2005	3730	2060	3547	916	355	183	63	15
2006	3973	2247	3727	897	462	246	94	13
2007	3858	2205	3599	775	774	259	82	27
2008	3817	2177	3506	703	846	311	96	38
2009	3664	2110	3355	597	859	304	83	59
2010	3647	2099	3314	702	775	333	86	56

Tabulka 4. VŠ B: Studenti podle státní příslušnosti a pohlaví 2000-2010

Rok	Občané ČR + cizinci		Občané ČR			Cizinci		
	Studenti celkem	Ženy	Studenti celkem	Poprvé Zapsaní	Absolventi	Studenti celkem	Poprvé zapsaní	Absolventi
2000			12372			617		
2001			13089			715		
2002			14039			824		
2003	15857	10431	14925	2871	2065	932	185	57
2004	16684	11151	15615		2250	1069		71
2005	17144	11716	15899	3184	2391	1245	342	114
2006	18887	13039	17564	3699	2806	1323	296	177
2007	19504	13533	18147	3623	3116	1357	296	233
2008	20250	14233	18936	3532	3368	1314	211	235
2009	21290	15000	19928	3748	3922	1362	229	228
2010	21935	15300	20603	3748	4455	1332	228	287

Tabulka 5. VŠ C: Studenti podle státní příslušnosti a pohlaví 2000-2010

Rok	Občané ČR + cizinci		Občané ČR			Cizinci		
	Studenti celkem	Ženy	Studenti celkem	Poprvé Zapsaní	Absolventi	Studenti celkem	Poprvé zapsaní	Absolventi
2000			16523			343		
2001			14702			392		
2002			15249			508		
2003	17582	3244	17017	3997	2414	565	84	45
2004	18626	3606	17672	3679	2569	954	382	46

2005	20080	3966	18840	4219	2724	1240	432	137
2006	20736	4270	19374	4105	3620	1362	337	172
2007	20932	4348	19349	3936	4064	1583	399	274
2008	21176	4568	19315	3894	4979	1861	404	305
2009	21695	4884	19620	3683	4687	2075	534	464
2010	22211	5115	19755	3655	4795	2456	691	445

Tabulka 6. VŠ D: Studenti podle státní příslušnosti a pohlaví 2000-2010

Rok	Občané ČR + cizinci		Občané ČR			Cizinci		
	Studenti celkem	Ženy	Studenti celkem	Poprvé Zapsaní	Absolventi	Studenti celkem	Poprvé Zapsaní	Absolventi
2000			330			8		
2001			765			21		
2002			1242			31		
2003								
2004								
2005								
2006	4176	2204	4034	940	1081	142	55	17
2007	4421							
2008	5272	2835	4953	974	1299	319	115	33
2009	5610	3029	5190	800	1498	420	109	57
2010	5547	2937	5010	595	1458	537	110	49

Zdroj: Matrika studentů

Analýza dat ukazuje, že poměr žen – studentek k celkovému počtu studujících v průměru dosahuje na VŠ A, B, C a D v odpovídajícím pořadí 56,2 %, 68,9 %, 20,1 %, a 53,4 %. Znamená to, že dosti vysoký počet žen studuje chemické obory na VŠ A (i když to může být jejich „druhá volba“) ve srovnání s pouze 20,1 % žen studujících technicky orientované studijní programy na VŠ C. Podíl žen studujících na VŠ D (53,4 %) je v těsné blízkosti celostátního průměru, který je 54,3 %.

Poměr zahraničních studentů k celkovému počtu studentů na jednotlivých sledovaných vysokých školách v roce 2010 byl následující: VŠ A - 9,1 %, VŠ B - 6,0 %, VŠ C - 11,1 %

a VŠ D - 9,6 %. Je třeba doplnit, že kolem tří čtvrtin těchto studentů přichází ze Slovenska (VŠ A, B, C) nebo ze zemí bývalého Sovětského svazu (VŠ D).

Data⁴ o studentech, která mohou být shromažďována, zahrnují:

- nově zapsané studenty,
- studenty,
- studenty s přerušením studia,
- absolventy,
- neúspěšné studenty,
- míru úspěšnosti studia.

Všechna tato data mohou být tříděna podle typu vysoké školy. Data o nově zapsaných, studentech a absolventech jsou také pravidelně tříděna podle typu akreditovaného studijního programu⁵.

Data dokládají růst počtu nově zapsaných studentů, studentů a absolventů, s výjimkou co do počtu studentů malé VŠ A, v níž tyto počty v 90. letech minulého století spíše stagnovaly. Třídění dat podle národnosti (občané ČR, cizinci) ukazuje, že počet cizinců na všech sledovaných vysokých školách narůstal, případně mírně stagnoval, ale byl výrazně nižší, než v roce 2010, jak bylo uvedeno výše. Základní data týkající se studentů na čtyřech sledovaných vysokých škol pro období 2000-2010 uvádějí tabulky 7-10.

Celkem/rok	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Nově zapsaní		825	660	807	1412	1310	1277	1132	1072	962	1112
Studenti	2654	2759	2755	2955	3484	3620	3865	3850	3817	3657	3647
Studenti s přeruš. studiem	77	94	64	58	108	92	74	76	66	85	119
Absolventi		465	488	434	419	377	475	804	885	920	831
Neúspěšní		356	340	343	537	853	659	782	729	712	705
Míra úspěšnosti		0.566	0.589	0.559	0.438	0.307	0.419	0.507	0.548	0.564	0.541

Celkem/rok	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Nově zapsaní		3402	3625	3979	4369	4726	5696	5803	5706	6275	6312
Studenti	12287	12918	13798	14790	15775	16656	18312	19506	20235	21271	21935
Studenti s přeruš. studiem	337	361	422	389	527	650	691	777	845	821	772
Absolventi		1877	1767	2116	2315	2506	2984	3349	3604	4150	4742
Neúspěšní		897	931	1010	1091	1264	1334	1659	1888	1818	2107
Míra úspěšnosti		0.677	0.655	0.677	0.680	0.665	0.691	0.669	0.656	0.695	0.692

Celkem/rok	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
------------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------

⁴ Včetně studentů doktorského studia.

⁵ Bylo by možné i detailnější třídění, např. podle míry neúspěšnosti v jednotlivých programech a kurzech. Toto roztřídění však není běžně dostupné a jeho získání může být zpoplatněno.

Nově zapsaní		4244	4233	5399	5670	6089	5930	6101	6085	5824	6200
Studenti	15928	14202	14879	16704	17631	19378	20107	20889	21165	21692	22211
Studenti s přerušeným studiem	275	245	252	301	294	329	391	378	399	406	463
Absolventi		2100	2306	2456	2621	2867	3797	4352	5285	5152	5240
Neúspěšní		4353	1751	1868	2736	2470	2726	2841	3096	3132	3135
Míra úspěšnosti		0.325	0.568	0.568	0.489	0.537	0.582	0.605	0.631	0.622	0.626

Celkem/rok	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Nově zapsaní		492	560	813	1171	1165	1550	1531	1752	1667	1469
Studenti	331	754	1208	1925	2713	3428	4084	4725	5274	5609	5547
Studenti s přerušným studiem	2	23	36	52	73	110	104	119	152	191	241
Absolventi		0	0	0	351	384	1099	1096	1332	1555	1507
Neúspěšní		46	91	75	234	251	252	257	337	396	555
Míra úspěšnosti		0	0	0	0.6	0.605	0.814	0.810	0.798	0.797	0.731

Zdroj: Matrika studentů

Data u všech čtyř vysokých škol vykazují stálý růst počtu nově zapsaných, studentů a ve značném rozsahu i absolventů, což je v souladu s celkovou změnou elitního vysokoškolského vzdělávání směrem k jeho univerzální fázi. Třídění nově zapsaných, studentů a absolventů podle typu akreditovaného studijního programu je uvedeno v Příloze (Tabulky 4-26).

Statistické údaje dovolují posoudit také míru úspěšnosti ve studiu a míru přijetí do navazujícího magisterského programu, opět na všech čtyřech sledovaných vysokých školách. Celková data ukazují stálý růst počtu zapsaných do bakalářských a navazujících magisterských studijních programů a pokles zapsaných do dlouhých magisterských programů (končící v roce 2010 u nuly na VŠ A, případně u 4 studentů na VŠ C). Tento vývoj byl v souladu se státní politikou a boloňským modelem strukturace vysokoškolského studia.

Statistická data za období 2000-2010 umožňují některá další srovnání VŠ A, B, C, D. Celkové míry úspěšnosti jsou v roce 2010 řazeny od 73 % na VŠ D do 54 % na VŠ A. Studenti na technicky orientované VŠ C jsou o více než 10 % úspěšnější, než studenti chemicky orientované VŠ A a VŠ C tato charakteristika přibližuje k úspěšnosti studentů na komplexně zaměřené VŠ B. Jak již bylo dříve uvedeno, průměrná míra úspěšnosti ve studiu cca 73 % svědčí o tom, že studium na VŠ D je poměrně náročné, zvláště ve srovnání s jinými soukromými vysokými školami, u nichž míry úspěšnosti ve studiu dosahují až 90 %. Míra úspěšnosti v bakalářských studijních programech na VŠ A, dosahující v posledních čtyřech letech kolem 55 %, je jistě důvodem k vážnému zamyšlení. Z popisu institucionálních záměrů a z využití speciálního rozvojového projektu, v jehož rámci VŠ A sledovala (kromě jiného) možné příčiny neúspěšnosti studia, je vidět, že se její vedení tímto problémem vážně zabývá, avšak změna trendu patrně nemůže být ani rychlá ani jednoduchá.

Srovnání míry přijetí do navazujících magisterských studijních programů ukazuje, že instituce VŠ C a VŠ D, kde míry přijetí přesahují 100 %, využívají možnosti přijímat absolventy bakalářských studijních programů z jiných vysokých škol.

Ve sběru výše pojednaných dat se na vybraných vysokých školách nevyskytly žádné závažné problémy. Tento poznatek může být zobecněn na základě faktu, že všechny vysoké školy jsou povinny tato data agregovaným způsobem a podle stanovených pravidel shromažďovat, zasílat je do Národní matriky studentů a zpřístupňovat je ministerstvu. VŠ A,B,C a do určité míry též VŠ D, každoročně dále data třídí podle jednotlivých kategorií k vlastním statistickým účelům (monitoring rozvojových trendů včetně struktury bakalářských/magisterských studijních programů, korelace a vztahy mezi součástmi vysoké školy apod.). Analýzou dat se zabývá též Ústav pro informace ve vzdělávání⁶, který zpracovává data pro odpovídající národní statistiky. Také údaje o kategorii zahraničních studentů mohou být tříděny podle typu studijního programu. Toto třídění není však povinné ani pro VŠ ani pro Ústav pro informace ve vzdělávání (resp. MŠMT) a může být prováděno na základě zvláštního požadavku.

Statistické údaje o dospělých studentech, např. o účastnících kurzů celoživotního vzdělávání, jsou dostupné v rámci jednotlivých vysokých škol (užívány jsou různé klasifikace, což platí i o VŠ A, B, C) a následně jsou soustřeďovány v odboru vysokých škol MŠMT. Vzhledem k tomu, že sběr těchto dat není povinný a ani jejich třídění na jednotlivých vysokých školách není ustálené, výroční zprávy MŠMT o stavu vysokého školství ani výroční zprávy jednotlivých vysokých škol nejsou úplné a nepodávají zcela přesný obrázek o rozvoji celoživotního vzdělávání. Je však nutno dodat, že realita (zjištěná při podrobném sledování) je ve většině případů daleko příznivější, než data ve výročních zprávách.

Přijímání ke studiu a studium studentů ze specifických skupin

V části věnované národnímu kontextu již bylo uvedeno, že pozornost věnovaná odstraňování bariér v rovném přístupu ke studiu (včetně studentů se zdravotním hendikepem a studentů z problémových socio-ekonomickým skupin) během posledního desetiletí výrazně vzrostla.

Sledované vysoké školy (stejně jako ostatní české vysoké školy) poskytují studentům následující typy podpory:

- a) sociální stipendium – přiznává se v případě, když příjem rodiny studenta nepřesahuje 1,5násobek životního minima rodiny (činí 1 620 Kč za měsíc);
- b) příspěvek na ubytování - poskytuje se studentům, kteří mají stálé bydliště mimo sídlo dané vysoké školy (cca 580 Kč za měsíc);
- c) stipendium pro doktorandy - poskytuje se doktorandům v prezenčním studiu (cca 8 900 Kč za měsíc);
- d) prospěchové stipendium - poskytuje se za vynikající studijní výsledky.

Poskytování stipendií se řídí ustanoveními stipendijních řádů platných pro celou vysokou školu (nikoliv pro jednotlivé fakulty). Dávky a) a b) jsou poskytovány z rozpočtu MŠMT a zasílány studentům prostřednictvím vysoké školy, na které studují (bez ohledu na typ vysoké školy). Doktorandské stipendium c) je poskytováno rovněž z rozpočtu MŠMT

⁶ Tento ústav byl v roce 2011 zrušen a jeho agenda převedena do působnosti MŠMT.

pouze doktorandům veřejných vysokých škol na základě přijetí do studijního programu uskutečňovaného v prezenční formě studia. Soukromé vysoké školy mohou tato stipendia poskytovat, nedostávají však na ně prostředky ze státního rozpočtu. Prospěchová stipendia d) jsou hrazena ze stipendijního fondu dané vysoké školy⁷, který je tvořen zejména z poplatků za prodloužené studium. Škola však může do fondu přispívat z dalších zdrojů, což platí především pro soukromé vysoké školy. Např. VŠ D v akademickém roce 2009/2010 poskytla na prospěchová stipendia 800 000 Kč, které byly získány od sponzorů, z prodeje zboží, ze zisku z pronájmů apod.

Studenti na VŠ A, C a D se mohou ucházet též o zvláštní stipendium, jestliže se dostanou z různých důvodů do sociální nouze (jde o jednorázové dávky).

Studentům s hendikepem jsou přiznávány určité sociální dávky, které souvisejí s typem postižení. Tyto dávky však nejsou spojovány se statutem vysokoškolského studenta. Nicméně veřejné vysoké školy mohou užívat finanční podporu z Rozvojových programů MŠMT k financování aktivit zaměřených na překonávání bariér v přístupu ke studiu a ve studiu ve střednědobém horizontu (až do 5 let). Většinou jde o stavební úpravy (bezbariérový přístup), nákup speciálního vybavení a literatury, tvorbu studijních opor podle typu postižení a odměny pro osobní asistenty. Finanční podpora je také užívána pro vytváření a činnost poradenských a konzultačních center. Tato centra působí na VŠ B a C, na VŠ C poskytuje centrum též služby orientované na celoživotní vzdělávání.

Ačkoli VŠ A a C ve svých dlouhodobých záměrech reflektují studenty se specifickými potřebami, jsou v tomto ohledu méně aktivní, zejména proto, že počet studentů s hendikepem je na těchto vysokých školách minimální. Je tedy zřejmé, že určitý charakter oblasti studia (například studium chemie zahrnující vysoký podíl laboratorní výuky) může působit jako bariéra přístupu ke studiu a dosahování pokroků ve studiu (zejména v případě některých zdravotních hendikepů v souvislosti s bezpečností, ochranou a hygienickými důvody). Nicméně chemicky orientovaná VŠ A podporuje tyto studenty v těch studijních programech, kde mohou být jejich specifické studijní potřeby zohledněny, a jejich přístup ke studiu pokud možno ulehčuje.

Přestože soukromá VŠ D nemá nárok na systematickou podporu hendikepovaných studentů z Rozvojových programů MŠMT, financuje odpovídající aktivity z vlastních zdrojů (zejména zajištění bezbariérového přístupu do všech svých budov). V akademickém roce 2009/2010 věnovala VŠ D 155 000 Kč na přímou podporu dvou studentů s hendikepem. Studenti mohou uvést typ postižení v žádosti o přijetí ke studiu.

Změna vzorku přijímaných studentů v posledním desetiletí a hlavní příčina změn

Jak bylo již výše uvedeno, struktura přijatých studentů je v posledním desetiletí ve čtyřech sledovaných vysokých školách (podobně jako na většině českých vysokých škol) charakterizována stálým nárůstem počtu studentů v bakalářských a navazujících magisterských studijních programech a zároveň odpovídajícím poklesem počtu studentů v dlouhých magisterských studijních programech. Struktura je nejzřetelnější v případě VŠ B u studentů bakalářských programů, i u celkových počtů studentů, které se mezi lety 2000 a 2010

⁷ Ačkoli je zřejmě možné zjistit např. počty prospěchových stipendií podle akreditovaného programu na dané organizační úrovni (typickou úroveň je fakulta), tato data nejsou shromažďována. Jejich sběr je ponechán na uvážení pracovníků fakulty.

téměř zdvojnásobily. Podobný trend je vidět i v případě VŠ A a C, kde však celkové nárůsty počtu studentů nebyly tak vysoké. Prudký růst počtu zapsaných studentů je samozřejmý na VŠ D, pro kterou byl rok 2000 prvním rokem působení. Do jisté míry tento příklad ukazuje expanzi soukromých poskytovatelů vysokoškolského vzdělání po roce 1999. Hlavním faktorem změn na veřejných VŠ (A, B a C) je restrukturalizace studijních programů podle boloňského modelu, zatímco u VŠ D je vidět, že nabídka studia od bakalářského studijního programu v souladu se zákonem o vysokých školách začínala. Je však potřeba poznamenat, že míra přijetí do navazujícího magisterského programu (opět platí pro veřejné VŠ A, B a C), v průměru dosahující 85 %, jasně dokládá, že implementace strukturovaného studia byla do značné míry formální.

Druhým hlavním faktorem změn je „masifikace“ vysokého školství, podpořená mechanismem financování studijních míst (financování podle formule) a růst soukromých poskytovatelů vysokoškolského vzdělávání právně umožněný od roku 1999. Na institucionální úrovni se uplatnil také vliv úplného zrušení přijímacích zkoušek (VŠ A).

Nárůst počtu studentů vede k diverzifikovanější studentské populaci z hlediska studentských očekávání, potřeb, poznatků, dovedností a schopností, na což vysoké školy, včetně čtyř analyzovaných škol, reagují rozšiřováním studijní nabídky.

Na druhé straně se bude na počtu zapsaných studentů ve všech čtyřech analyzovaných vysokých školách projevit demografický pokles v kohortě 19-27letých, který potrvá až do období 2020-2025. Lze proto předpokládat, že poměr studentů vyššího věku v celkové populaci studentů bude v dlouhodobé perspektivě růst.

Vzít v úvahu je potřeba též pravděpodobné využití státní maturity, která může v dlouhodobé perspektivě strukturu studentů přijatých ke studiu také ovlivňovat.

Změny vývoje v přístupu ke studiu v souvislosti s řízením kvality

Masifikace vysokého školství spolu s programovou diverzifikací (dva hlavní faktory změn) vyvolaly změnu institucionálního přístupu k řízení kvality, i když, jak je vidět na vzorku analyzovaných vysokých škol, různým způsobem.

VŠ A reagovala na změny volným přístupem ke studiu, který je ale spojen s vysokou neúspěšností ve studiu. V současnosti užívaný systém vnitřního hodnocení kvality, založený především na pravidelném studentském hodnocení studijních programů a výkonu učitelů, je doplněn komplexním hodnocením všech institucionálních aktivit, které je prováděno jednou v průběhu 3-6 let. Výsledky studentského hodnocení byly diskutovány s cílem vyvinout nové, podrobnější dotazníky a získat názory studentů na strukturované studium, na studijní požadavky a důvody vysoké studijní neúspěšnosti, na kreditní systém a další významné záležitosti a/nebo problémy. Předpokládá se, že vyhodnocení dotazníků poskytne cennou zpětnou vazbu pro řízení instituce.

Řízení VŠ B se orientovalo spíše na otázky kvantity, než kvality. Celkové počty studentů na této škole se během posledního desetiletí téměř zdvojnásobily (počet studentů vzrostl z 12 281 v roce 2000 na 21 935 v roce 2010), což pravděpodobně působilo kromě jiného i na kvalitu výuky a studia. Extenzivní vývoj však nevyvolal zásadní reakci v oblasti vnitřního hodnocení kvality kromě vnějšího působení ze strany Akreditační komise, která pro účely akreditace určitý typ vlastního hodnocení od vysoké školy požaduje. S výjimkou univerzitního poradenského centra byla iniciativa ponechána na úrovni fakult, což

charakterizuje například rozdíl mezi fakultou lékařskou, orientovanou na kvalitu, a fakultou právnickou, zaměřenou spíše na kvantitativní expanzi.

VŠ C reagovala na diverzifikace a masifikaci odlišně. Rozvoj managementu kvality na této škole je jedním ze strategických rozvojových cílů, který integruje dostupné zdroje materiální, finanční i lidské. Příkladem je zřízení útvaru pro řízení kvality a centra celoživotního vzdělávání rektorátu, přičemž jsou respektována specifika jednotlivých fakult. Příprava řídicích a administrativních pracovníků vede k profesionalizaci a optimalizaci jejich aktivit a jen minimálně se projevuje jejich prolínání s akademickými povinnostmi. Navzdory převážně proaktivnímu chování VŠ C mohou být identifikovány dvě bariéry managementu kvality. První se týká značně silné konkurence mezi univerzitními součástmi (fakultními týmy) při získávání grantových finančních prostředků, která je některými akademickými pracovníky posuzována jako nadměrná, bránící efektivní vnitro-institucionální spolupráci. Výzvou pro řízení univerzitní politiky kvality k odstranění bariér může být problematická (nízká) střednědobá zaměstnanost absolventů Fakulty chemické.

Postoj VŠ D je dán jejím statutem soukromé instituce a je charakterizován jako „klientský přístup“. V praxi to znamená například financování stipendií a služeb studentům (včetně hendikepovaných studentů) ze zisků školy. Dlouhodobý záměr udržovat celkové počty studentů na úrovni 5500 působí proti nekontrolované kvantitativní expanzi, která by pravděpodobně mohla poškodit kvalitu poskytovaného vzdělávání.

Odpovědnost za zajištění přístupu k vysokoškolskému vzdělávání a za jeho monitorování

V případě veřejných VŠ A, B a C zodpovídá za zajištění a monitorování přístupu k vysokoškolskému vzdělávání fakulta a o přijetí ke studiu rozhoduje její děkan. Podmínky pro přijetí do studijních programů, včetně přijímaného počtu studentů, schvaluje akademický senát fakulty, mezi jehož členy je nejméně jedna třetina a nejvíce jedna polovina studentů. Nicméně MŠMT financuje pouze stanovený počet studentů pro danou vysokou školu, počty studentů na fakultách jsou vnitřní záležitostí vysoké školy. Rozhodnutí o počtu přijímaných studentů na veřejných VŠ A, B a C je vzhledem k finančním limitům předmětem jednání mezi děkany, rektorem a kvestorem. Rozhodovací pravomoci a jejich hierarchie jsou na úrovni instituce upraveny jejím statutem, jehož ustanovení musí být v souladu se zněním zákona o vysokých školách. Veřejné vysoké školy nemají právo vybírat školné, a proto nárůst počtu studentů nad stanovený počet musí být hrazen z fakultních/celoškolských výdělečných aktivit (příkladem může být financování vyššího než stanoveného počtu studentů na VŠ C v minulém desetiletí).

Rozhodování o přijímacím řízení na soukromé VŠ D je odpovědností rektora. Organizační změny z poslední doby (vytvoření dvou fakult v důsledku získání statutu univerzitní vysoké školy) však pravděpodobně vyvolají přenesení určité míry zodpovědnosti za zajištění a monitorování přístupu ke studiu na příslušné děkany.

Problémy týkající se přístupu ke studiu a kvality

Nejsložitějším problémem na systémové úrovni, který ovlivňuje přístup ke studiu a kvalitu studia, je kvantitativní expanze, jejímž důsledkem byl v posledním desetiletí zdvojnásobený počet zapsaných studentů, který však často nedoprovázela odpovídající opatření pro zajištění kvality na systémové a institucionální úrovni. Z tohoto hlediska hrály

významnou roli Rozvojové programy ministerstva a od roku 2011 jejich modifikace na institucionální rozvojové plány, které umožňují, resp. motivují k rozvoji zajišťování kvality. Zřízení a fungování Útvaru kvality v instituci C je zatím spíše výjimkou, než charakteristickým rysy systému a institucionálních politik zajišťování kvality.

Jak již bylo řečeno, expanze byla do velké míry podpořena mechanismem financování vzdělávací činnosti podle formule, zaměřené především na vstupy než na procesy nebo výstupy, která chování vysokých škol významně ovlivnila. Postupně však dochází k řadě změn, které do formule zahrnují i výstupní parametry (například počty absolventů) a další modifikace formule v tomto smyslu jsou diskutovány a implementovány.

Mechanismus financování na systémové úrovni je velmi často uplatňován i na úrovni institucionální, i když jeho dopady nemusí být zcela porovnatelné, jak lze ukázat na příkladu VŠ A s dlouhodobě neuspokojivou mírou neúspěšnosti studia (dosahující v bakalářských programech cca 55%), zatímco VŠ C má v tomto ohledu menší problémy, ačkoli je charakteristická podobnou „tvrdě vědeckou“ orientací. Z analytického hlediska tento vývoj odráží těsný vztah mezi financováním a přístupem ke vzdělávání, ovlivňujícím jeho kvalitu, v literatuře někdy pojednáván jako tzv. „trojice financování-kvalita-přístup“ (srv. Jongbloed, 2003).

Situace na sledovaných VŠ A, B a C v oblasti přístupu na vysokou školu odpovídala strategickým záměrům na systémové úrovni. Záměr do jisté míry limitovat nárůsty počtu vysokoškolských studentů se v poslední době projevují již uvedenými modifikacemi v mechanismu financování vzdělávací činnosti. Změnu v přístupu na vysoké školy by mohlo přinést i zavedení školného, na které jsou stále velmi rozdílné názory a zatím se nepodařilo ho prosadit.

Pro VŠ D jako představitele soukromých vysokých škol, které nemají nárok na veřejné prostředky pro vzdělávací činnost, výše uvedené vlivy neplatí a jejich strategie v oblasti přístupu ke vzdělání se řídí jejich vlastními záměry.

Hlavní závěry a identifikace bariér

Z analýzy problémů souvisejících s přístupem ke studiu a s mechanismy zajišťování/zvyšování kvality na čtyřech vybraných vysokých školách lze formulovat následující hlavní závěry:

- V období 2000-2010 byla zavedena programová diverzifikace podle boloňského modelu bakalářských a magisterských studijních programů. Míra přijetí do dvouletých navazujících magisterských programů dosahující v průměru 85 % však dokládá, že tato implementace byla v praxi v řadě případů formální a tudíž nesplnila přepokládaný účel.
- Odlišně se rozvíjelo strukturované studium na soukromých vysokých školách (VŠ D), které svoje působení začínaly s bakalářskými studijními programy a výše uvedená kritika pro ně zatím neplatí.
- Celkové počty zapsaných studentů se v daném období skoro zdvojnásobily, mechanismy vnitřního zajišťování kvality se však výrazně neměnily.
- Masifikace a programová diversifikace ovlivnila přístup ke studiu na analyzovaných vysokých školách různě a různá byla též reflexe změn v systémech vnitřního řízení kvality. Více proaktivních institucionálních opatření k zajišťování kvality, mimo

současné převažující praxe organizování a využívání studentských hodnocení, bylo zaznamenáno zvláště v instituci C, kde došlo na úrovni vysoké školy k institucionalizaci systému zajišťování kvality.

- Kvantitativní expanze a programová diverzifikace spojená s volným přístupem ke studiu vedly na VŠ A k vysoké míře neúspěšnosti v prvním cyklu studia (v bakalářských studijních programech).
- Nebyly identifikovány žádné bariéry ve sběru a zpracování dat s výjimkou dospělých studujících v kurzech celoživotního vzdělávání.
- Podpora skupin studentů s odlišnými vzdělávacími potřebami, včetně zdravotně hendikepovaných, je dobře rozvinutá na všech analyzovaných vysokých školách a soukromá VŠ D za nimi nijak nezaostává.
- Odpovědnost za přijetí a zapsání studentů na úrovni vysoké školy mají fakulty, přičemž jednání týkající se růstu počtu studentů probíhají mezi fakultou a rektorátem, na národní úrovni pak existuje diskuse mezi ministerstvem a komisí, reprezentující vysoké školy, která může do jisté míry ovlivňovat mechanismus rozdělování veřejných prostředků pro vysoké školy a nepřímo tak i vývoj počtu přijímaných studentů.
- Institucionální opatření týkající se přístupu ke studiu byla vesměs v souladu se systémovými koncepčními záměry. Záměry podpořit nárůst počtu studentů se v posledním desetiletí postupně měnily od podpory kvantity ke kvalitě a původní formule pro rozdělování finančních prostředků založená jednoznačně na výkonech na vstupu se postupně měnila prostřednictvím zavádění ukazatelů výstupních a ukazatelů kvality. Její současná složitost je diskutabilní a pro akademické pracovníky obtížně interpretovatelná.

V souladu s těmito hlavními závěry byly identifikovány potenciální bariéry v rozvoji vnitřních systémů zajišťování kvality v souvislosti s přístupem ke studiu na vysokých školách:

- Mechanismy financování (na systémové úrovni) nerozlišují mezi proaktivními a reaktivními institucionálními přístupy ke kvantitativní expanzi (národní úroveň).
- Rozvoj poradenských služeb vesměs neodpovídá extenzivnímu vývoji, na některých školách je hodně decentralizovaný (institucionální úroveň).
- O studium technicky orientovaných studijních programů je malý zájem, zlepšen může být intenzivnější spoluprací mezi vysokými školami a (perspektivními) středními školami, jak ukazují příklady dobré praxe na VŠ A a C (institucionální úroveň).
- Nedostatek (finanční) motivace pro vysoké školy k tomu, aby sladily opatření týkající se přístupu ke studiu se svými koncepcemi vnitřního zajišťování kvality; výjimkou jsou rozvojové programy MŠMT. Negativně působí převaha poptávky po studiu nad nabídkou v řadě oborů (národní úroveň).
- Příliš velká konkurence mezi vysokými školami při získávání rozvojových grantů, která nepodporuje jejich spolupráci. Pokud by spolupráce mohla existovat, zvýšila by celkové šance institucí na získání grantů (národní úroveň).
- Ačkoli důvěra v klíčové akademické hodnoty se udržuje a není zpochybňována, některé případy malé zodpovědnosti akademických a manažerských pracovníků

mohou být problémem (způsobeny jsou kromě jiného stále ještě neuspokojenou poptávkou po vysokoškolském studiu v některých studijních oblastech – právo, ekonomie, umění, humanitní vědy) (institucionální úroveň).

- Neexistence standardu ESG souvisejícího přímo s přístupem ke studiu znamená, že ESG v této oblasti rozvoj mechanismů vnitřního zajišťování kvality nijak nepodporují (nadmárodní úroveň).